

УДК 26:378:284.001.11

DOI <https://doi.org/10.32782/apfs.v052.2024.25>

О. А. Спис

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-9439-8512>

кандидат філософських наук, доцент,

доцент кафедри філософії та історії науки і техніки

Державного університету інфраструктури та технологій

ВІДКРИТА АКАДЕМІЯ В УКРАЇНІ: ПОШУКИ НОВОЇ ПАРАДИГМИ ЦЕРКВИ

У часи Революції Гідності 2014 року у вітчизняних протестантів розпочався серйозний процес подолання ізоляціоністської позиції та аполітичності, в які вони були жорстоко увігнані тоталітарною добою. Прагнення українських протестантів свободи «від» і свободи «для» уже в постмайданівські часи поставило нові завдання – «переформувати мислення з локального на глобальне» – виходити за церковні стіни на ширший простір – державницький, «займатися всім суспільством, а не тільки його частиною» [3, с. 212]. Тож Революція Гідності сприяла в українському протестантському середовищі виникненню передумов до необхідності формування соціально-політичного богослов'я для активного входження в усі сфери суспільства з метою його зміни, наскільки це можливо. Все це підводило значну частину духовного проводу євангельських протестантських церков до усвідомленого розпрацювання спільних проєктів та шляхів їх реалізації, які одній церкві виконати не під силу.

Одним з проєктів, який покликаний готувати християн для «реалізації практичних програм, що втілюють біблійні цінності в різних аспектах життя та сприяють відбудові України» стала освітня онлайн-платформа «Християнська Відкрита Академія» (далі – ХВА або Академія) [2].

Важливим меседжем, який зазвучав у «віртуальних стінах» ХВА став такий: «Церква є відповідальна за долю країни» [6]. Чи не вперше у новітній історії України у євангельському середовищі взято серйозний курс на націєбудування. З огляду на вищезазначене дослідження такого освітнього феномену в українському протестантизмі як Християнська Відкрита Академія, є вельми актуальним.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. До вивчення євангельського протестантського руху в українському релігійному просторі в останні три десятиліття зверталися науковці: В. Любащенко, В. Єленський, М. Черенков, Р. Соловій, М. Мокієнко, Л. Филипович, П. Яроцький, В. Титаренко, Т. Грушева та ін. Проте діяльність такого освітнього проєкту, як Християнська Відкрита Академія, яка з кожним роком набирає обертів в сенсі збільшення кількості слухачів,

розширення навчальної програми, залучення до викладацького складу відомих громадських діячів, служителів і науковців, ще не досліджувалася. Таке дослідження має збагатити вітчизняне релігієзнавство новими тенденціями розвитку українського протестантизму у постмайданівський та сучасний періоди російсько-української війни.

Метою статті є дослідити діяльність Християнської Відкритої Академії як феноменального освітнього утворення в українському євангельському просторі, зокрема – завдання, етапи розвитку та світоглядну парадигму.

Виклад основного матеріалу. Упродовж 30 років релігійної свободи в Україні у євангельських протестантських союзах і спільнотах соціальне і євангелізаційне служіння було пріоритетними [9, с. 117]. Проте в останнє десятиліття в українському євангельському середовищі формується когорта християн, які місією Церкви бачать не тільки важливість євангелізаційної і соціальної роботи, а – і націєбудування.

Таке розуміння, яке виразно було і є властиве греко-католицькій Церкві і аж ніяк, до цього часу, не протестантській, сформоване зовнішніми та внутрішніми чинниками. До зовнішніх чинників віднесемо події останнього десятиліття – Революцію Гідності та повномасштабну російсько-українську війну. До внутрішніх – послідовну активну діяльність у парацерковних організаціях упродовж всього часу доби незалежності, які були спрямовані вплинути через позацерковну євангелізацію на суспільні процеси [7, с. 103]. Проте цей вплив виявився занадто слабким через аполітичність багатьох протестантів, несформовану національну свідомість і слабку світоглядницьку підготовку.

Участь у подіях Революції Гідності 2014 року і її переосмислення посприяли подоланню «катакомбної» свідомості більшості українських протестантів. Проте низка питань, що стосується політики, влади, пацифізму, патріотизму, так і не було розв'язано, а соціально-політичне богослов'я – не сформовано. І хоча в українському протестантському просторі існували й існують деякі проєкти, як наприклад, Асоціація «Новомедіа», Асоціація «Духовне відродження», рух «Школа без стін», «Всі разом», Глобальний лідер-

ський саміт чи Східноєвропейський лідерський форум, які спрямовані на інтеграцію в суспільство з метою його зміни, проте системного підходу до підготовки християн-лідерів для зміни суспільного культурного середовища не було. Тому постало нагальне завдання створити міжконфесійну освітню платформу з метою сформувати християнську інтелігенцію, яка буде здатна «поширювати академічні гуманітарні знання, а також реалізувати практичні проєкти, що впливають на культуру та національні процеси з християнської перспективи» [10]. Така освітня платформа дістала назву Християнська Відкрита Академія, яка розпочала свою діяльність у 2020 р.

Отже, це перша онлайн-платформа у євангельському українському середовищі, яка створена з чіткою метою – підготувати впливовий корпус християн, вмотивованих взяти активну участь у розбудові нації. «Ключовим фактором формування таких мереж є підготовка лідерів, здатних поєднувати цілісний біблійний світогляд, професіоналізм та християнський характер», – зазначено на сайті Академії [Там само].

Керівник ХВА Я. Лукасік переконаний, що Церква не може стояти осторонь всіх процесів, які відбуваються у суспільстві, що «доля України залежить від позиції людей, які вірять у Бога» [6]. Служитель вважає, що від правильної або неправильної форми відносин поміж двома інститутами – Церкви і Держави «буквально залежить доля народів» [Там само]. Тому завданням для Церкви бачить не тільки євангелізацію особистості, але й вплив на культурне середовище з метою його зміни і участь християн у націєтворчих і державотворчих процесах [2]. На головній сторінці сайту ХВА зазначається, що лише та Церква може бути ефективною у служінні цій країні, яка має щирю любов до своєї країни [11]. Тому одним з пріоритетних завдань ХВА є зібрати і підготувати ту «критичну масу» християн, які могли б взяти участь у таких процесах. Ще одне важливе завдання Академії – допомогти християнам позбутися комплексу меншовартості у суспільстві і розвивати здорову амбіцію – змінювати культуру.

Отже, ХВА не готує лідерів тільки для служіння у церкві, як це роблять здебільшого богословські заклади. Академія за тематичним наповненням навчальної програми поєднує елементи закладів різного призначення – богословських і світських, обов'язково з формуванням цілісного біблійного світогляду у контексті тих подій, що відбуваються в теперішній час на локальному та глобальному рівнях у цілому, та – в конкретних суспільних напрямках. Одноразові на тиждень Zoom-вебінари та акцент на самостійне опрацювання лекцій та інтерв'ю досвідчених спікерів-професіоналів з різних країн, а також опрацювання різних тем

з тестами та читанням книг упродовж 7 місяців, робить навчання динамічним, наповненим і максимально пізнавальним. ХВА акцентує увагу на духовне та професійне зростання, яке реалізується через формування цілісного біблійного світогляду, критичного мислення і мотивації особи у розвиткові покликання. «Формувати нову категорію християнських служителів, які, як професіонали у своїй галузі (освіті, медіа, політиці, мистецтві тощо), усвідомлено реалізували б своє покликання – нести євангельську Істину в різні сфери суспільного життя» [10] – одне із завдань Академії.

Для реалізації таких завдань створено такі спеціалізовані напрями навчання: «Економіка і розвиток громад», «Економіка і бізнес», «Капеланство, консультування та сучасне благовістя», «Сімейна політика та розвиток освіти», «Суспільство і культура». Отже, як бачимо, такі сфери, як економіка, бізнес, сім'я, освіта, капеланство, культура визначені ХВА пріоритетними. Крім обрання конкретного напрямку слухачі Академії паралельно ще мають пройти обов'язковий спільний світоглядний курс «Бачення і принципи відновлення України».

120 навчальних тем для кожного напрямку підбрано з метою окреслити суспільні процеси, побачити Церкву у цих процесах, її реальний стан і, відповідно до контексту часу, визначати завдання – як Церкві діяти в конкретний історичний період. Програма ХВА побудована таким чином, щоб якнайширше розкрити панораму історичних викликів для сучасної Церкви, породжених ситуацією в Україні і процесами Західної цивілізації. «Теми підбираються так, – йдеться на головній сторінці сайту, – щоб охоплювати різні аспекти християнської місії у суспільстві, а також основи різних гуманітарних дисциплін, таких як історія, філософія, соціологія, політологія та ін.» [10]. 7 модулів світоглядного курсу «Бачення і принципи відновлення України»: «Розуміння часу, у який ми живемо», «Виклики війни та християнська відповідь», «Цивілізаційні та націєтворчі процеси», «Християнство як джерело формування еліт, держави та громадянського суспільства», «Фактори повоєнної відбудови», «Глобальні виклики сучасності», «Церква в умовах глобальних суспільних перетворень» розглядаються через призму вищевказаних предметів.

Тематика модулів спеціалізованих курсів підібрана з метою «готувати служителів для системної реалізації практичних проєктів, які б відповідали на потребу українського суспільства» [11]. Такі курси допомагають виявити важливі напрями і з'ясувати виклики конкретної суспільної сфери. Наприклад: курс «Економіка і бізнес» включає теми: «Біблійне бачення економіки», «Економіка та ідеологія», «Сучасні глобальні виклики в еко-

номіці», «Особливості української економіки», «Економіка і бізнес в умовах війни», «Характер підприємця», «Вибрані питання підприємницької діяльності». Варто зауважити, що викладачі Академії не просто подають загальну картину того чи іншого явища, процесу, окреслюючи виклики, але і вказують на шляхи розв'язання, мотивуючи слухачів бути активними громадянами.

Лектори ХВА – відомі мислителі і громадські діячі: ректори, проректори, магістри і доктори наук; соціальні критики, письменники і публіцисти; теологи, філософи, апологети, історики, соціологи, психологи; капелани і волонтери; пастори і координатори різних міжконфесійних проєктів. У Академії діляться своїми знаннями і досвідом такі відомі українські історики, філософи, психологи і політологи, як Я. Грицак, О. Палій, С. Чаплигін, В. В'ятрович, Ю. Мацієвський, А. Буковинський, ректор і проректор університету «Острозька Академія» І. Пасічник і Д. Шевчук, директор (2024 р.) Інституту Фоми Аквінського П.Балог, правозахисник, проректор Українського католицького університету (УКУ) М. Маринович, міський голова м. Рівного О. Третьак (2023–4 рр.), колишній Уповноважений Президента України з прав дитини М. Кулеба, капелани Г. Мохненко, І. Плохой і М. Шаргаєв.

Викладацький склад, крім українських провідних діячів і учених, складають й відомі зарубіжні – оксфордський учений, християнський апологет Джон Леннокс, професор християнської історії, перекладач Біблії Чарльз Вайт, професор християнської теології Ерік Джонсон, письменник і соціальний критик Оз Гіннес, провідні християнські апологети Вільям Крейг та Пол Копан, професор історії Глен Саншайн, доктор філософії, засновник та керівник Міжнародної теологічної освітньої мережі Брюс Андерсон, один з найвпливовіших філософів Америки Роберт Джордж, керівник відомої правозахисної організації *Ordo Iuris* Єжи Квасневський та ін.

Варто вказати й на те, що Академія не є заангажованою лише протестантським вченням. Вона відкрита до досвіду й інших конфесій. Про це свідчить те, що спікерами у ХВА є римо-католики – вже згадуваний П. Балог та засновник і координатор Християнської Служби Порятунку А. Оленчик; греко-католики – проректор УКУ М. Маринович та к.політ.н. П. Байковський, доктор філософії Ю. Підлісний і єпископ владика Венедикт Алексійчук.

Вагомим здобутком ХВА є формування політично-соціального богослов'я в українському євангельському русі. У час повномасштабної російсько-української війни, коли формується національна ідентичність України, Церкві випадає унікальна можливість вплинути на хід історії шляхом активного задіяння у різних суспільних

сферах. Проте, як зазначає Я. Лукасік, «для цього необхідне розуміння історичного процесу, духовної ситуації, у якій знаходиться Україна і світ в цей час, а також розуміння місії, яку Всевишній заповів для Церкви серед народів» [12]. У цьому контексті цікавим для дослідження є світоглядний курс «Бачення і принципи відновлення України». Контент-аналіз вебінарів та лекційних матеріалів дає підстави зробити висновок, що цілісний біблійний світогляд та біблійна модель патріотизму є підмурком всієї навчальної програми Академії. «Цінності християнства втілені у суспільне життя» та «Патріотизація християн і християнізація патріотів» – два провідних гасла ХВА.

У лекціях піднімаються проблеми, над якими євангельські церкви в Україні не задумувалися або які до цього часу намагалися обійти – це індивідуалістична теологія і патерналізм; теологія патріотизму і українізація Церкви; питання християн, пацифізму і справедливої війни; приватна і публічна етика; проблема сімейної політики в Україні; «ліві і праві»; богослов'я культури; історія й ідентичність; постмодернізм і ліберальна теологія; українізація Церкви, національна ідея і Бог.

У Академії звертається увага на те, що до цього часу теологія протестантів була надто індивідуалістичною, спрямована тільки на особу, у ній був відсутній колективний характер. Протестанти дуже увірували у тезу, що їх житло – на небі, церква була тільки у своїх стінах. І це, – на думку керівника Академії, – є великою проблемою.

Лектори курсу «Бачення і принципи відновлення України» переконані, що Церква повинна бути в епіцентрі змін. «Призначення Церкви – не тягнутися у хвості, а розуміти історичний процес і випереджати його» [5].

Важливим вченням у Академії, яке покликане формувати критичне мислення у слухачів, є вчення про глобальні і локальні проблеми та дотичні до них питання: «Які є Божі геополітичні погляди?», «Чим є ця війна?», «Які причини цієї війни?», «Що я можу зробити сьогодні зі своїми здібностями?». На вебінарах обговорюється питання: «Яких головних рис набуває українська церква, що не були їй притаманні?» Провідним питанням у цій низці, на яке упродовж навчання студентів спонукають дати відповідь: «Що Церква повинна робити, щоб відповідати на виклику часу?»

У ХВА велика увага звертається й на формування інтелектуального потенціалу Церкви, без якого із сучасним світом вона не здатна вести паритетну розмову. На думку одного з викладачів – проф. С. Густавсона, проблема Церкви – це проблема впливу на суспільство, яка проявляється, крім іншого, і у відстороненні Церкви від інтелектуальної суперечки з адептами нових

ідей [4]. Для вирішення цього питання необхідні знання історії, апологетики, політології. Тому значне місце у програмі курсу посідає апологетика, яка, як стверджує професор Ч.Уайт, є частиною євангелізації й допомагає вибудувати структуру світогляду [13].

Низка лекцій у навчальному процесі відводиться й переосмисленню історії, без знання якої не може бути цілісної системи оцінок, розуміння цілісного формування нації і ідентичності. Так, наприклад, відомий історик О. Палій у контексті історичних свідчень про притаманні риси російського народу, що є, на думку вченого, однією з причин російської агресії, дозволяє глибше осмислити сутність екзистенційної боротьби України проти Московії та краще побачити перспективи подальших відносин з північним сусідом [8].

Для розширення бази історичних знань слухачам курсу пропонуються уроки з історії Польщі, історія і досвід Південної Кореї, Ізраїля, США.

Лекційний матеріал ХВА акцентує увагу й на важливості формування не тільки патріотизму, а й християнських цінностей і характеру: «Там, де християнські служителі проявили егоїзм, малодушність, близорукість, де християнство втрачало свою суть і вплив, розвивався лівий рух» [6]. «Справжній християнський патріотизм – це рішення українських проблем» [Там само]. У лекціях Академії питання освячення християн, переміни суспільства і патріотизму, як практичного вияву любові до ближнього, взаємопов'язані. Акцентується увага на тому, що тільки перероджені християни можуть вплинути на зміну суспільних процесів. Розвінчується таке явище, як активність сучасного християнина, який не впливає зі стосунків з Богом [1].

У ХВА підходять до аналізу діяльності Церкви таким чином: в Україні, як і у всьому світі, є дві церкви: церква ізоляції і церква впливу. Одна церква не бажає виходити із зони комфорту, інша – прийняла виклики війни. Слухачів Академії закликають «не пересидіти і перечекати до другого пришествя Христа» [12], а діяти і впливати на суспільство, виходячи з духовного бачення, яке Церква отримує з аналізу ситуації. Протестанти чи не вперше усвідомлено звертаються до спадщини А. Шептицького, переосмислюючи Церкву за час його духовного проводу як духовну і націєтворчу силу з освітньою роботою, збереженням історичної пам'яті, вихованням національної ідентичності і християнського патріотизму.

Висновки. Отже, виникнення і функціонування Християнської Відкритої Академії як освітньої платформи, заснованої євангельськими протестантами, із пріоритетними завданнями

виховання національної ідентичності, християнського патріотизму, формування цілісного біблійного світогляду і відкритості до позитивного досвіду інших конфесій, є свідченням того, що в сучасному євангельському русі в Україні за 30-літній час релігійної свободи сформувалася когорта християн, яка подолала «катакомбну» свідомість і патерналізм. Проте чи стане ця когорта християн впливовою більшістю бодай у протестантському русі, це питання, на яке відповідь тільки час.

Література

1. Владика Венедикт Алексійчук. Покликання до служіння. *Лекція. (Конспект О.С.)*. 2024.
2. Виклики євангельської церкви в Україні у контексті історичних перетворень. URL: <https://c4u.org.ua/vyklyky-dlia-ievanhelskoi-tserkvy-v-ukraini-v-konteksti-istorychnykh-peretvoren-2/> (дата звернення: 21.02.2025).
3. Грушева Т., Слис О. Реформаційна доктрина і політичні цінності: історико-філософський аналіз (на прикладі історії пізнього протестантизму в Україні). *Східноєвропейський історичний вісник / Дрогобич: Видавничий дім «Гельветика»*. 2021. Вип. 19. С. 204–216. DOI: <https://doi.org/10.24919/2519-058X.19.233808>
4. Густавсон С. Як зрозуміти згасання європейської культури. *Лекція. (Конспект О.С.)*. 2023.
5. Лукасік Я. Теологія патріотизму. *Лекція. (Конспект О.С.)*. 2024.
6. Лукасік Я. Які є правильні відносини церкви і держави? URL: <https://www.youtube.com/watch?v=Zn8ovybjmBY> (дата звернення: 21.02.2025).
7. Любаченко В. Євангельський протестантизм в Україні: пошуки нової парадигми Церкви. *Історія релігії в Україні: актуальні питання*. Львів: «Логос». 2020. С. 100–109.
8. Палій О. Правда про війну та міф про російську «істинну духовність». *Лекція. (Конспект О.С.)*. 2024.
9. Слис О. Роль парацерковних організацій у розвитку пізньопротестантського руху в Україні в ХХІ ст. *Історія релігії в Україні: актуальні питання*. Львів: «Логос». 2020. С. 117–123.
10. Огляд проекту/ Християнська Відкрита Академія/ URL: <https://hva.org.ua/wp-content/uploads/2022/09/presentation-HVA-2022-ukr.pdf> (дата звернення: 21.02.2025).
11. Християнська Відкрита Академія /Головна сторінка/ URL: <https://hva.org.ua/#::~text=Християнська%20Відкрита%20Академія%20%28ХВА%29%20-%20це%20освітній%20проект%2С,в%20різних%20аспектах%20життя%20та%20сприяють%20вдбудові%20України> (дата звернення: 21.02.2025).
12. Християнська служба порятунку як системна відповідь на історичний виклик. Інтерв'ю з А. Оленчиком. *(Конспект О.С.)*. 2024.
13. Уайт Ч. Щоденна апологетика. *Лекція. (Конспект О.С.)*. 2024.

Анотація

Спис О. А. Християнська Відкрита Академія в Україні: пошуки нової парадигми церкви. – Стаття.

Стаття присвячена дослідженню виникнення та функціонування такого міжконфесійного освітнього майданчика, заснованого євангельськими протестантами, як Християнська Відкрита Академія (далі – ХВА, Академія). Вивчення мети, завдань, навчальної програми та викладацького складу ХВА дозволили висувати, що українські протестанти за 30 років релігійної свободи поступово долають ізоляціоністські настрої, аполітичність, байдужість до націєтворчих процесів. Академія вперше в українському євангельському русі стала освітньою платформою, де велика увага приділяється не тільки формуванню цілісного біблійного світогляду, але і національної свідомості та біблійного патріотизму.

Виявлено, що метою Християнської Відкритої Академії є підготовка християнських лідерів з впливовою позицією на всі суспільні процеси не тільки в якісному, але і в кількісному відношенні, з амбіцією сформувати так звану «критичну масу», яка б змогла впливати на суспільство. Це є досить сміливим задумом керівництва освітнього проекту, який свідчить про нове бачення ним Церкви – Церкви впливу.

Досліджено, що тематика курсів ХВА підібрана таким чином, щоб у слухачів сформувати розуміння, що справжній патріотизм, який здатний принести собою якісні зміни у суспільство, не може бути без сформованих християнських цінностей, характеру і професіоналізму. Водночас не можна бути і справжнім християнином, якщо бути байдужим до ближнього та до того, що відбувається у країні.

У статті з'ясовано, що Академія є відкритою до досвіду різних християнських конфесій, культур і служінь, про що свідчить студентський і викладацький склад.

У статті виснувано, що Християнська Відкрита Академія є такою новою моделлю підготовки християнських лідерів, в якій в українському євангельському християнстві, поряд з формуванням цілісного біблійного світогляду, поставлено за мету підготувати національно свідомих християн для розбудови країни. Це виразно характеризує еволюцію протестантів у часи релігійної свободи в Україні – від подолання ізоляціонізму – до усвідомлення процесів націєтворення.

Ключові слова: Християнська Відкрита Академія, євангельські християни, освітня платформа, християнський патріотизм, цілісний біблійний світогляд, процеси націєтворення.

Summary

Spys O. A. Christian Open Academy in Ukraine: searching for a new paradigm of the church. – Article.

The article is devoted to the study of the emergence and functioning of such

an interfaith educational platform founded by evangelical Protestants as the Christian Open Academy (further COA). The study of the purpose, objectives, curriculum, and teaching staff of the Academy has shown that over 30 years of religious freedom, Ukrainian Protestants have gradually overcome isolationist sentiments, apolitical attitudes, and indifference to nation-building processes. For the first time in the Ukrainian evangelical movement, the COA has become an educational platform where great attention is paid not only to the formation of a holistic biblical worldview, but also to national consciousness and biblical patriotism.

It has been found that the goal of the Christian Open Academy is to train Christian leaders with an influential position on all social processes, not only in terms of quality but also in terms of quantity, with an ambitious position to form a so-called “critical mass” that would be able to influence the society. This is a rather bold idea of the educational project’s leadership, which indicates a new vision of the Church – the Church of influence.

It has been researched that the topics of the COA courses are selected in such a way as to form an understanding among students that true patriotism, which can bring qualitative changes in society, cannot exist without formed Christian values, character, and professionalism. At the same time, one cannot be a true Christian if one is indifferent to one’s neighbor and to what is happening in the country.

The article shows that the Academy is open to the experience of different Christian denominations, cultures, and ministries, as evidenced by the student and teaching body.

The article suggests that the Christian Open Academy is a new model of training Christian leaders, which for the first time in Ukrainian evangelical Christianity, along with the formation of a holistic biblical worldview, aims to prepare nationally conscious Christians for the development of the country. This clearly characterizes the evolution of Protestants in the times of religious freedom in Ukraine – from overcoming isolationism to realizing the processes of nation-building.

Key words: Christian Open Academy, evangelical Christians, educational platform, Christian patriotism, holistic biblical worldview, nation-building processes.